

Armémuseum

Inledning till temavisning Frihetstid – Gustaviansk tid – 1800-tal Högstadium och gymnasium

1719 hade svenskarna tröttnat på kungligt envælde. Sverige fick den mest demokratiska författningen i Europa. Riksdagens fyra stånd adel, präster, borgare och bönder fick den högsta makten. Tiden 1719-72 kallas därför för frihetstiden. Det innebar inte att folket fick något större inflytande. Makten växlade mellan två partier, Hattar och Mössor. Frihetstiden var en tid av ekonomisk, kulturell och vetenskaplig blomstring. Den förhärskande nationalekonomiska principen var att importera litet och exportera mycket. Konstnärer och poeter som Alexander Roslin och Carl Michael Bellman var verksamma under perioden. Upplysningstiden producerade också flera banbrytande vetenskapsmän och -kvinnor som Christopher Polhem, Carl von Linné och Eva Ekeblad.

Några tämligen misslyckade krig ägde rum under frihetstiden: Hattarnas ryska krig 1741-1743, i vilket hattarna drömde om att återupprätta den svenska stormakten genom ett ärofyllt revanschkrig mot Ryssland. Krigsförloppet utvecklades till en kedja katastrofer. Det pommerska kriget 1757-1762 (Potatiskriget) slutade även det med en neslig kapitulation. Krigsäventyrets enda behållning blev några skäppor potatis som soldaterna lärt sig att uppskatta under den långa vistelsen i Pommern. Den äldsta kompletta uniformen på Armémuseum – från år 1756 – härrör sig från frihetstiden. Besökaren får se hur soldaten klädde sig inifrån och ut och det ges även möjlighet att prova kopior av plaggen.

1772 återtar Gustav III makten genom en oblodig statskupp som utgår från Stora Tyghuset – d v s utanför nuvarande Armémuseums portar. Gustav III bidrog till folkhushållningen med svenska nationella dräkten, en uniform för hela svenska folket med undantag av allmogen (ca 90 % av befolkningen) och prästerna. Den fick sin militära version år 1779 och kan beskådas på Armémuseum. Gustav III drabbades av en rad förödmjukande inrikespolitiska nederlag under 1780-talet. Ett krig skulle rädda situationen och kungen riktade då in sig på Ryssland. Eftersom grundlagen förbjöd anfallskrig måste angreppet se ut som självförsvar. Med hjälp av operaskrädderiet försågs några finska soldater med ryska uniformer och en gränsincident arrangerades vid Pumala. Kriget kom att avgöras till sjöss, för Sveriges del till priset av 50 000 döda och en tredubblad statsskuld.

Det var krig i Europa nästan oavbrutet från 1792 till 1815. Fyra stormakter: Frankrike, England, Österrike och Ryssland bekämpade varandra i skiftande allianser. Småstater som Sverige tvingades delta i spelet. Enligt överenskommelse med Napoleon angrep Ryssland Finland 1808. Kriget förlorades och 1809 blir Finland, som varit en del av Sverige sedan medeltiden, ryskt storfurstendöme. På Armémuseum hamnar besökaren mitt i skottlinjen i detta krig med blödande svenska soldater på ena sidan och hotfulla ryska soldater på den andra.

Efter Napoleonkrigen, som slutade 1814 har Sverige åtnjutit oavbruten fred. Bristen på realistiska krigshot under 1800-talet medförde att försvaret förföll – de indelta soldaterna blev snarare bönder än krigare. Exercerade gjorde man på övningsshedarna två veckor om året. De två årliga veckorna var ett festligt avbrott i vardagslivets trista slit – livet på heden får besökaren uppleva i museet. Här får man även ta del av den tekniska utvecklingen som accelererade våldsamt under 1800-talet. Vapenindustrin drev fram förbättringar inom verkstadsindustrin – det var inte ovanligt att symaskiner och lätta skjutvapen tillverkades vid samma fabriker.

Armémuseum

Arbetsmaterial till temavisning Frihetstid – Gustaviansk tid – 1800-tal Högstadium och gymnasium

Arbeta gärna, före eller efter besöket, i grupper med några av följande frågor.

Frihetstid

1. Vad innebar den nya författningen?
2. Jämför frihetstidens statskick med det föregående kungliga enväldet och med dagens politiska system i Sverige. Likheter och skillnader? Hur demokratisk var frihetstiden?
3. Vilka samhällsklasser dominerade Hattarna respektive Mössorna?
4. Hur fungerade det ekonomiska system som kallas för merkantilismen?
5. Nämn tre framstående forskare som var verksamma under frihetstiden och beskriv vilka nya forskningsrön de kom med.
6. Vilka orsaker låg bakom hattarnas ryska krig som pågick mellan 1741 och 1743?
7. Vad hände vid "stora daldansen" som ägde rum på våren 1743?
8. Vilka orsaker låg bakom det pommerska kriget som pågick mellan 1757 och 1762?

Gustaviansk tid

1. Gustav III var mycket teater- och litteraturintresserad, nämn tre kulturinstitutioner han instiftade i Stockholm.
2. Vilka orsaker låg bakom Gustav III:s ryska krig som pågick mellan 1788 och 1790?
3. Vad var "svenska nationella dräkten" och varför införde Gustav III den i Sverige?
4. Man brukar säga att Gustav III var en politisk balanskonstnär, som för att behålla eller stärka sin makt kunde stödja sig på vitt skilda grupper i samhället. Jämför de båda statskuperna 1772 och 1789 i detta avseende.

1800-tal

1. Vilka fyra stormakter dominerade Europa i början av seklet?
2. Varför angrep Napoleon Finland 1808?
3. Vad blev resultatet av 1808-1809 års krig?
4. Hur kom det sig att Jean Baptiste Bernadotte blev svensk kung?
5. Sedan 1814 har Sverige åtnjutit oavbruten fred, vilket var det sista krig Sverige deltog i och vilka var orsakerna som låg bakom?
6. Soldaterna exercerade inte lika flitigt under 1800-talet, exercisövningarna ägde rum under två veckor på sommaren. Vad sysselsätter man de indelta soldaterna med övrig tid?
7. Teknikutvecklingen accelererade under 1800-talet, nämn några av dessa nya tekniska innovationer.
8. Vad innebar den så kallade centralförsvarsprincipen som Karlsborgs fästning byggde på?